

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І
МИСТЕЦТВ

УДК – 792.03(477)

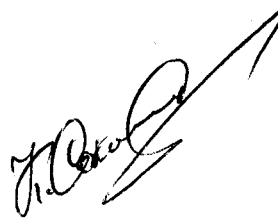
СОКОЛОВСЬКА КЛАВДІЯ МИХАЙЛІВНА

**ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕАТРУ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ – ХХ ст. В СОЦІАЛЬНО – КУЛЬТУРНОМУ
КОНТЕКСТІ**

**(організаційно – творчий аспект діяльності театральних труп
М. Л. Кропивницького)**

**Автореферат
на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
спеціальність 17.00.01 - теорія та історія культури**

КИЇВ- 1998

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському державному університеті культури і мистецтв

Науковий керівник: кандидат історичних наук
КУЧМЕНКО БОРИС АРСЕНТІЙОВИЧ,
Київський університет культури і мистецтва, професор,
завідувач кафедри історії і культури України, м. Київ.

Офіційні опоненти: 1. Доктор історичних наук, професор
ШЕВЧУК ГРИГОРІЙ МИХАЙЛОВИЧ;

2. Кандидат історичних наук
ПОЛЬОВИЙ ЛЕОНТІЙ ПАВЛОВИЧ,
Державний комітет України у справах національностей і
міграції, начальник відділу етнополітики, м. Київ.

Провідна організація:
Київський державний університет ім. М. Драгоманова, кафедра історії.

Загальна характеристика роботи.

Сучасні соціально-економічні процеси, які відбуваються в Україні, значною мірою впливають і на соціально-культурну сферу. Перехід на нові умови функціонування закладів культури і мистецтва вимагає вирішення нагальних питань, пов'язаних з комерціалізацією. З'являється необхідність впровадження форм і методів організаційно-творчої діяльності закладів культури на засадах самофінансування. Прикладом дієвих форм організаційно-творчої діяльності у вітчизняному театрознавстві є досвід театральних осередків другої половини XIX – першої половини XX століття.

Актуальність теми.

Театральна справа – це сфера складної організаційно-творчої діяльності, яка торкається багатьох питань: художньо-естетичних, ідейно – виховних та економічних. На сучасному етапі відродження вітчизняної культури є всі умови для розвитку українського театального мистецтва на принципах економічної самостійності. У вітчизняному театрознавстві організаційно-творчий аспект почасти розглядався, проте перевага віддавалася творчому аспекту. Дисертаційне дослідження охоплює обидва аспекти в комплексі, що дає можливість розширити уяву про театр корифеїв як феноменальне явище в історії української культури і мистецтва. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати організаційно – творчі принципи пересувних театральних колективів, очолюваних корифеями українського театру, і які досягли значних результатів завдяки розробці правил внутрішнього розпорядку, нормативів оплати праці, класифікації творчого складу трупі за категоріями, перспективного планування витрат на нові постановки та оплату праці всіх служб відповідно штатного розкладу.

Поряд з цим розглядаються питання, пов'язані з перетвореннями в соціальному спрямуванні: надання пільг та матеріальної допомоги, створення матеріального фонду для пенсійного забезпечення творчих працівників, для оплати рахунків за медичні послуги, мебльовані помешкання тощо.

Особливе місце в дисертаційному дослідженні займає осмислення ролі і місця українських пересувних театральних труп у становленні національного театального мистецтва, його впливу на піднесення діяльності аматорських колективів.

В контексті історичного аналізу досліджуються етапи зародження, становлення і розвитку українського театального мистецтва, визначаються основні орієнтири, переглядаються духовні цінності.

Основу дослідження складають архівні джерела, неопубліковані матеріали, рукописи, спогади творчих особистостей, фінансові звіти-підсумки прибутків, касові книги. В ході дослідження виявлено значну кількість документів, епістолярну спадщину, що зберігається в Кіровоградському

державному архіві, в Житомирському державному архіві, рукописних фондах Санкт-Петербурзької державної театральної бібліотеки імені А. Луначарського, відділів рукописів Національної бібліотеки НАН України ім. В.І.Вернадського, музеї М.Л.Кропивницького. Велика група документів вперше вводиться в науковий обіг, зокрема, протоколи засідань Товариства акторів, публічні виступи П. Сакаганського, І. Карпенка – Карого на першому Всеросійському з'їзді театральних діячів, літопис театральної України. Досить цінним документом є "Історичний нарис міста Єлисаветграда" О. М. Пашутіна. Ці матеріали допомогли скласти характеристики організаційно-творчої діяльності театральних колективів на різних етапах розвитку. Вказані вище джерела висвітлюють загальну картину стану театральної культури, дозволяють вірогідно показати певні досягнення в сфері економічної діяльності.

Актуальність теми обумовлена необхідністю глибокого, всебічного вивчення організаційно-творчого аспекту становлення українських театральних труп М.Л.Кропивницького та творчої діяльності одного з продовжувачів традицій корифеїв театру ім.М.Л.Кропивницького.

В даному дослідженні головну увагу звернено на форми організаційно-творчої діяльності українського класичного театру, його видатних корифеїв, зокрема театральних діячів М.Л.Кропивницького, М.П.Старицького, М.К.Садовського, П.К.Сакаганського, І.К.Карпенка-Карого, М.К.Заньковецької та інших з метою виявлення позитивного досвіду в роботі національних театральних колективів другої половини ХІХ ст. Особлива увага звертається на своєрідність їх організаційно-творчого досвіду, пошуки та експерименти.

Вивчення творчого доробку театральних труп М.К.Кропивницького допомагає повніше відтворити історичний процес зародження, становлення і розвитку української театральної культури, уявити загальну систему її фінансово-економічної діяльності.

В роботі висвітлено проблему вдосконалення організаційної діяльності одного з продовжувачів традицій корифеїв українського музично-драматичного театру ім.М.Л.Кропивницького.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період від другої половини ХІХ ст. до другої половини ХХ ст. Це зумовлено тим, що в дослідженні проведена типологічна паралель з метою співставлення форм і методів організаційно-творчої діяльності театральної культури минулої і сучасної доби.

На основі комплексного аналізу діяльності театральних труп м.Єлисаветграда виникає можливість дослідити ще мало вивчені пласти української сценічної культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

У вітчизняному театрознавстві організаційно-творчі проблеми становлення українського театру корифеїв, питання систематизації форм і

методів його фінансово-економічної діяльності, суто організаційних принципів роботи ще не було об'єктом спеціального вивчення.

Розглядаючи творчий аспект, історики і мистецтвознавці не розкривали організаційних проблем, хоча творчо-методологічні проблеми театру корифеїв в наукових працях висвітлювались. Зокрема Іван Франко в статті "Наш театр" писав про високе покликання театру корифеїв, який є "школою життя", про потяг діячів театру служити інтересам народу, підкреслював завдання народного театру. Ним також була висунута концепція розвитку театрального мистецтва на Україні, яка була покладена в основу його подальшої періодизації. Іван Франко зосереджував свою увагу на методології, розглядаючи український театр як складову частину історії культури українського народу.

В даному дослідженні культурологічний аспект визначає основу, яку складають об'єктивні фактори, що сприяли розвитку української театральної культури: зародження оригінальної драматургії, пошуки нових форм організаційно-творчої діяльності, створення багатофункціональної системи обслуговування глядача, реформи господарської діяльності, вдосконалення театральної справи.

Дисертація виконана в руслі Державної програми досліджень історії української культури і мистецтва.

Дослідження творчості корифеїв українського професіонального театру висвітлювались в матеріалах і публікаціях таких дослідників, як В. Чаговець, М. Дібровенко, Є. Чикаленко, П. Рулін, Я. Мамонтов, Л. Курбас, Г. Кочергін, В. Василько, Р. Коломієць, Р. Пилипчук, М. Йосипенко, Й. Кисельов, Ю. Станішевський, Є. Хлібцевич, В. Ярош та інші.

Мета і завдання дослідження.

Пропоноване наукове дослідження покликане заповнити існуючі прогалини в українському театрознавстві, базуючись на аналізі документальних матеріалів та новому осмисленні організаційно-творчих принципів, започаткованих театром корифеїв Єлисаветграда.

Дисертантом уперше в українському театрознавстві зроблено спробу проаналізувати зв'язок між витоками сценічного мистецтва і виникненням самобутнього творчого організму, а також простежити процеси їх взаємопроникнення, взаємозбагачення, що розкриває сутність і розширює уявлення про театр корифеїв як визначне явище в історії світової та вітчизняної культури.

Мета дослідження: визначити і узагальнити складові елементи організаційно-творчої діяльності українського національного театру.

Відповідно з головною метою дослідження поставлені завдання:

- простежити історичні шляхи становлення театру корифеїв;
- визначити основні етапи і провідні форми і методи його організаційно-творчої діяльності;
- виявити новаторські починання і реформи в театральній справі, запропоновані корифеями театру м. Єлисаветграда;

- дослідити структуру труп М.Л.Кропивницького;
- проаналізувати і узагальнити характерні особливості, притаманні театральним трупам;
- вивчити досвід господарсько-економічної діяльності театральних труп і Товариства на пайових засадах;
- простежити процес формування театрального репертуару вітчизняної та світової драматургії;
- визначити фактори, які відіграли вирішальну роль в зародженні драматургії М.Старицького, М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого;
- визначити якісні показники репертуару і його виховний вплив на глядачів;
- диференціювати діяльність театру корифеїв в потоці суспільного життя Росії;
- висвітлити найбільш ефективні форми організаційно-творчої діяльності труп М.Л.Кропивницького;
- систематизувати форми і методи театральної справи.

Особистий внесок здобувача.

В роботі застосовувався метод систематизації і порівняльного аналізу, диференційований підхід до розгляду питань, на основі чого складено:

- 1) Зведений репертуар театральних труп;
- 2) Хронологічна таблиця діяльності пересувних труп;
- 3) Маршрутна карта гастролей труп М.Л.Кропивницького;
- 4) Порівняльна таблиця статистичних даних;
- 5) Штатний розклад;
- 6) Нормативи оплати праці творчих працівників;
- 7) Порівняльні таблиці з питання культурного обслуговування глядачів.

Значну групу документальних матеріалів нами вперше введено в науковий обіг. Архівні джерела підрозділяються на такі групи:

- актові нотатки;
- реєстраційний матеріал;
- протоколи засідань Товариств, акторських осередків на пайових засадах;
- виступи на з'їздах театральних діячів;
- клопотання та статистичні звіти фінансової діяльності (касові журнали та книги);
- рекламні оголошення та афіші;
- накази і постанови;
- метричні записи;
- літопис театральної України;
- ксерокопії архівних фотодокументів тощо.

Одним із найбільш ранніх документів є актові нотатки, які вміщують різноманітний матеріал з соціально-економічного, політичного і культурного

життя України в добу, що розглядається дисертантом. Ці матеріали варті уваги саме тому, що дозволяють з'ясувати передумови, які впливали на формування театральних труп, зародження національної самобутньої драматургії, культурне піднесення українського театального мистецтва.

Особливо важливим документом є виявлений нами в повному обсязі "Історичний нарис міста Єлисаветграда" О.М.Пашутіна, який ретельно констатує духовне життя міста, якому судилося бути колыскою театру корифеїв; автор літописно відтворює історичні події, що мають відношення до мистецтва і культури.

З реєстраційної групи документів варті уваги клопотання, протокольні документи, реєстри фінансової діяльності театральних труп, згодом - театру ім.М.Л.Кропивницького, які допомогли скласти порівняльну характеристику організаційно-господарської діяльності на різних етапах розвитку.

Оснoву реєстраційної групи становлять поточні інструкції, розпорядження, копії контрактів, кошториси та штатний розклад, які допомогли скласти ширше уявлення про художньо-експериментальні пошуки корифеїв українського театру, допомогли ретельніше дослідити структуру, глибше познайомитись з його принципами координації функцій кожної ланки, віднайти головний чинник успіху певної форми в сфері культури і мистецтва. Не менш важливими є ряд документів таких, як урядові накази і постанови, видані з метою перегляду репертуару театального колективу, матеріали про стягнення штрафів за певні "порушення", цензурні обмеження, матеріали про сплату податків, матеріали про арешт, заборона вистав. Ця група документів розкриває картину утисків творчих діячів з боку влади.

Вказані джерела є також цінним матеріалом, оскільки дозволяють оцінити складність проблем, які стояли на шляху становлення українського професіонального театру.

Суттєвим додатком стали афіші та анонси, що складають невід'ємну частину організаційно-творчого процесу, його з'єднуючою ланкою між театром і глядачем.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у спробі систематизації і упорядкування найефективніших форм господарсько-економічної діяльності театру корифеїв. Розвідка, проведена нами, вперше охоплює широкий аспект діяльності театру, спираючись на глибокий аналіз різнобічних факторів, які забезпечують високий естетичний і економічний рівень, піднесення театальної справи.

На основі комплексного аналізу діяльності театру корифеїв пророблено наступне:

- досліджено шляхи і основні етапи формування театру корифеїв;
- виявлено стан театральних приміщень;
- вивчено специфічні особливості виробничої сфери театру, суттєві зрушення в театральній справі;

- висвітлено форми і методи організаційно-творчої діяльності театру корифеїв;
- складено хронологічну таблицю діяльності пересувних театральних труп;

- досліджено родовід корифеїв українського театру;
- складено маршрутну карту гастролей театру корифеїв;
- розроблено рекомендації для організаторів театральних осередків;
- переглянуто суб'єктивний підхід до проблеми театру.

В основу дослідження покладено такі складові:

- а) діяльність Товариства акторів на пайових засадах і організація фонду взаємодопомоги, інші соціальні пільги;
- б) структура нової форми творчої діяльності Товариства акторів;
- в) вартість квитків з урахуванням диференціації глядача;
- г) засоби духовного відродження українського театального мистецтва;
- д) жанрові особливості нової української драматургії;
- е) форми і методи підготовки молодих акторів;
- ж) маловідомі трупи і їх засновники;
- з) участь корифеїв театру в суспільному житті краю;
- й) дивертисменти та їх специфіка;
- і) заборона цензури та утиски театральних діячів;
- к) відображення культурного життя українців в часописах та періодиці;
- л) аналіз статистичних даних і письмових звітів;
- м) аналізування касових та господарських книг;
- н) творчі звіти та бенефіси;
- о) планування гастролей;
- п) реклама та афіші.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що матеріали дисертації можуть бути використані для курсових робіт та семінарів по підвищенню кваліфікації адміністративно-творчих працівників сфери культури і мистецтва, для написання історії культури України, випуску енциклопедичних видань з культури України, що збагачує національну історіографію, історію культури, дає можливість використання практичного досвіду адміністративно-творчими діячами. Результати дослідження можуть бути використані як посібний матеріал для навчальних курсів з історії вітчизняної культури.

Апробація результатів дисертації.

Дисертацію обговорено на засіданні відділу театрознавства Київського інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, на методичній раді Державного музею М.Л.Кропивницького, на засіданні кафедри історії України Кіровоградського державного педагогічного

університету, на засіданні кафедри Харківського інституту мистецтв та Київського державного університету культури і мистецтв.

Основна мета і положення дисертації були викладені на конференціях молодих вчених у м.Одесі, Києві, Кіровограді, Дрогобичі, а також у відповідних публікаціях. За темою роботи опубліковані статті і праці, викладені в доповідях.

Основний зміст роботи.

Структура дослідження обумовлена вивченням організаційно-творчих проблем українських труп М.Л.Кропивницького, зокрема використанням власного досвіду в діяльності музично-драматичного театру ім.М.Л.Кропивницького в контексті історично складених обставин. Поставлені завдання визначили зміст дисертації, яка складається з вступу, трьох розділів, висновку, додатку та списку використаних джерел.

В першому розділі «Організаційно-творчі принципи пересувних труп М.Л.Кропивницького та їх самобутні традиції» проаналізовано шляхи формування української сценічної культури, визначено основні етапи становлення та розвитку.

В дисертації відмічається, що процес формування української сценічної культури проходив в кілька етапів. Перший етап характеризується зародженням пересувних труп та інтенсивним розширенням зони їх функціонування. Створюються і розвиваються творчі об'єднання, які пропагують прогресивну драматургію Т.Шевченка, І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, І.Франка, М.Гоголя. В їхній творчості знайшли відображення самобутній побут і загальна культура українського народу, втілені в правдиві театральні образи. Вони в значній мірі сприяли загальному піднесенню української культури, стверджували демократичні принципи.

Виникнення українських театральних труп Штейна, Млатківського, Журахівського, Виходцева стали значною подією в культурному житті України, про що красномовно свідчать архівні матеріали, зокрема "Історичний нарис міста Єлисаветграда" О.Пашутіна. Головна ознака особливої популярності цих труп вбачалася в тому, що, незважаючи на утиски з боку влади, вони здійснювали постановки п'єс українських драматургів. До складу труп входила талановита молодь, вихована на чудових народних традиціях, яка добре володіла українською мовою. Більшість з цих акторів пізніше увійшла до трупи корифеїв.

Історична доба, в яку зароджувалися мандрівні трупи, очолювані ентузіастами і подвижниками, була добою гніту і сваволі. Саме вона наклала відбиток на характер і принципи діяльності театральних труп. Проте творчі колективи покликані були відгукуватися на людські думи і спотівання.

Театральні трупи розвивались в тісному взаємозв'язку з історією краю, долею українського народу. Театральне мистецтво було єдиним просвітком, що надавав насаги, надихав, оскільки сценічне мистецтво піднімало проблеми моралі і духовного світобачення і духовного світобачення оточуючого світу.

Актори мандрівних труп головну місію вбачали в тому, щоб за допомогою слова, образу і дії допомогти людині здолати зло, несправедливість, знайти віру в перемогу добра над злом, світла - над темрявою.

Як свідчать архівні матеріали, "... за браком приміщення в місті для театральних вистав; вони проходили в приміщенні манежу; де влаштовувалися тимчасово різного роду пристосування самими утримувачами труп. Досить часто вистави влаштовувалися в приміщенні Благородного зібрання або в їдальні Будинку Дружиніна, і лише в 1867 році було споруджено полковником Тромбіцьким постійний кам'яний театр.

Період становлення української сценічної культури проходить духовне загартування, торкаючись гострих соціальних проблем того часу. Для багатих верств існував свій репертуар, переважно комедійного характеру, це п'єси "Втішена вдова", "Хома дворянин" тощо, а для незаможного глядача "Бідність і гордість", "Наталка Полтавка", "Москаль чарівник" та інші твори. Отже, репертуар будувався відповідно диференційованому підходу до глядацької аудиторії.

Другий етап відмічався несприятливими умовами для діяльності пересувних труп. В цей період (1876-1881) вступає в силу закон про заборону української мови, але, незважаючи на складні історичні умови, трупи продовжували існувати. Звичайно, акторам доводилося пристосовуватися, тобто грати ролі на місцевому діалекті. Український репертуар було заборонено. Але цей етап тривав недовго, настав період "потепління".

Третій етап ознаменував собою розквіт українських професіональних труп М.Л.Кропивницького. Цей період припадає на 1881-1908 роки, він мав свої "злети" і "падіння", але загалом розглядається як період становлення українського професіонального театру, відродження класичних традицій, зародження нових форм організаційно-творчої діяльності театру. Третій етап являє собою період визначний в світовому значенні завдяки неперевершеним новаторським починанням і творчим досягненням, особливим тонким розкриттям людських характерів на сцені. Відбувається певним чином відродження культурного життя українського народу.

Найяскравішу сторінку в історії вітчизняної культури вписали корифеї українського професіонального театру М.Кропивницький, М.Старицький, М.Садовський, І.Карпенко-Карий, П.Саксаганський, М.Заньковецька, які були високо оцінені за свій творчий внесок в розвиток української театральної культури, як неперевершені майстри сцени.

Відповідно змінилося відношення до українського репертуару, що дало можливість здійснити нові режисерські задуми, над якими М.Л.Кропивницький плідно працював тривалий час, не маючи майже такої можливості раніше втілити їх в життя.

В 1881 році, зібравши трупу однодумців, М.Л.Кропивницький створює українську професіональну трупу, куди увійшли талановиті актори мандрівних труп М.Садовський, Г.Затиркевич-Карпинська, О.Переверзєва, А.Маркова,

В.Козловська, Н.Полянська, Г.Квітка. В. Мова та інші. Це була талановита молодь, яка брала участь в аматорських виставах і користувалася успіхом у глядачів.

Дебютував новостворений колектив в м.Києві з виставою "Наталка Полтавка" І.Котляревського. Театральний сезон пройшов досить успішно, а роботи постановника М.Л.Кропивницького високо оцінені діячами культури і мистецтва.

Нами було прослідковано, що наступний театральний сезон розпочався в 1882 році в м.Слишетграді і увійшов в історію як рік заснування театру корифеїв. Ім'я М.Л.Кропивницького набуло величезної популярності і визнання серед театральних кіл, як талановитого актора, режисера, драматурга і прогресивного театального діяча. Творче ядро першої трупи М.Л.Кропивницького склали актори М.Садовська-Барілотті, Г.Затиркевич-Карпинська, В.Максимович, І.Загорський, П.Саксаганський та інші.

В ході дослідження виявлено, що новостворена трупа плідно працювала над вдосконаленням акторської майстерності. Самобутні українські вистави щиро сприймалися глядачами і мали велике виховне значення, про що свідчать відгуки в часописах того часу. Переконливим свідченням цього є афіші та рекламні оголошення.

Репертуар складався досить різноманітний: класичні твори українських драматургів, авторські М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого, М.Старицького. Досягається небачена раніше гармонія, що породжується талановитими митцями, покликаними спільно стверджувати українську сценічну культуру, зберігати самобутні народні традиції, звичаї та обряди.

Про те, що саме сприяло надзвичайному піднесенню, які домінуючі форми і методи організаційно-творчої діяльності використовувалися і якими керувалися українські митці, цю проблему піднято дисертантом в першому розділі, спираючись на достовірні фактичні матеріали.

В другому розділі дисертації «Проблеми організації професіонального театального мистецтва в контексті культурного процесу в Україні» дана різнобічна характеристика організаційно-творчої діяльності Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім.М.Л.Кропивницького - продовжувача самобутніх традицій театру корифеїв, виділені основні напрямки в розвитку оригінального творчого організму, місце і його роль в утвердженні української національної культури, в удосконаленні театальної справи. Поряд з цим розглядається проблема переоснащення та спорудження нових театральних приміщень. Значна увага приділяється питанню розробки і втілення нових форм економічної та господарської діяльності театру.

Всебічно розглядається проблема матеріального забезпечення та оснащення театру, дається оцінка принципам організаційної діяльності.

В другому розділі дисертації розглядається питання, пов'язані з реформою та реорганізацією театальної справи, зокрема, соціальними перетвореннями, які вбачали надання пільг, пенсій, матеріальної допомоги творчим працівникам.

Особливу зацікавленість становлять форми внутрішньогосподарської діяльності театру, спрямовані на зміцнення матеріальної бази, контроль за витратами та прибутком, впорядкування документації.

Однією з сторін успішного ведення діловодства є розробка правил внутрішнього розпорядку, головне - нормативів оплати праці творчих працівників, складення штатного розкладу, класифікацій атестаційних категорій творчого складу трупі.

Внаслідок нововведень робляться спроби прогнозування та перспективного планування витрат на нові постановки, оплату праці робітників і службовців всіх підрозділів, на створення фонду соціальної допомоги, зокрема, оплати рахунків за надання творчим працівникам медичних послуг, оплату мебльованих помешкань, матеріальне утримання багатодітних сімей з числа творчих працівників.

Значним внеском в розвиток театральної справи стала розробка кошторису та нормативів зайнятості акторів відповідно їхнім творчим категоріям. Досягнувши певних успіхів в організаційно-творчій діяльності, театр корифеїв красномовно засвідчив про себе далеко за межами України, яка вважалась на той час глибокою периферією.

Завдяки театральній творчості та її широкій популярності суттєво змінилося ставлення до українського народу. Продовжуючи традиції театру корифеїв, зароджувалися нові творчі колективи відповідних описових даних; в 1887 році вже налічувалося шістнадцять українських пересувних труп, але більшість з них не витримували конкуренції і розпадалися.

Розглядаючи діяльність труп, постали нові маловідомі імена акторів, які також заслуговують на увагу. Творчі пошуки корифеїв не зупинилися лише на вирішенні проблем розвитку театральної справи, їх цікавлять також масові заходи та ярмаркові видовища, народні гуляння простонеба, лубочні і лялькові вистави.

Як показано в дисертації, М. Кропивницький підніс на більш високий творчий рівень культурно-освітню роботу, удосконалив форми і методи організації дозвілля, створив комплекс масових заходів з урахуванням традицій краю. Він об'єднав компоненти розваг простонеба в єдину програму -монтаж, частково вона була розрахована на юного глядача. Це виступи циркових артистів, імпровізовані ігри та витівки з участю казкових персонажів, вистави для дітей молодшої вікової категорії.

Про те, як проходили подібні масові заходи, свідчать інформаційні та оглядові повідомлення в пресі. Театралізовані ігрові видовища - "... особливо вдалий випадок для прикладання творчих сил з метою надання народу розумних і змістовних розваг" ("Голос Юга"). Разом з тим подібні починання корифеїв українського театру були дієвою допомогою в розбудові культурно-освітньої справи, передбачаючи різноманітні методи естетичного та морального виховання народних мас, збагачуючи їх духовно-світоглядними та освітніми заходами.

М.Л.Кропивницький та його однодумці розробили тематику літературних читань і бесід. З метою професійної підготовки кадрів для проведення масових заходів здійснювався набір на курси художнього читання, які були організовані на базі театру. Викладачами стали провідні діячі О.Суслов, Д.Гайдамака, М.Садовський та інші.

Заслугує на увагу громадська діяльність корифеїв українського театру, яким не були байдужі питання покращання культурного обслуговування населення, розширення свосередньої мережі культурно-освітніх закладів: бібліотек, літніх садів та парків, місць для відпочинку, концертних площадок, "зелених театрів".

М.Л.Кропивницькому належить розробка кошторису для утримання цих культурних об'єктів, виділення субсидій для нормального функціонування культурно-освітніх закладів, які несли виховну функцію, пропагували українську культуру і мистецтво.

Ці нагальні питання детально розглядаються дисертантом в другому розділі. Громадська діяльність корифеїв мала потяг ще до однієї грані - благодійних заходів, до яких залучалися провідні актори, драматурги, освітяни. До програми таких заходів входили: монтаж, концерт, літературні читання, лекції, театралізовані програми. Благодійні вечори проходили переважно у святкові дні, а гроші, вилучені від заходів, використовувалися для пожертвувань різного соціального призначення.

Дисертант проводить ретельний аналіз форм і методів організаційно-творчої діяльності театру корифеїв. Дякуючи новаторським пошукам та експериментам, корифеї змогли піднести на більш високу шаблину театральну справу в Україні, створили організаційну структуру, зміцнили матеріальну базу, удосконалили планово-фінансову та економічну систему, направили всі творчі засоби на головний показник - якість.

В процесі проведених досліджень зроблено висновок про необхідність узагальнити всі позитивні форми діяльності корифеїв українського професійного театру з метою подальшого їх використання в сучасній театральній справі.

Злиття традиційних форм роботи театру корифеїв із сучасними формами та методами суттєво вплинуло на розквіт української театральної культури, провідником чого і є Кіровоградський обласний музично-драматичний театр ім. М.Л.Кропивницького.

Поряд з цим дисертантом досліджується творчий шлях цього театру через проблеми успадкованості і реалізації набутого досвіду.

Розділ III. "Тенденції становлення театру імені М.Л.Кропивницького."

В першій третині ХХ століття традиції корифеїв продовжували численні творчі колективи та діячі сценічної культури України. Серед них особливе місце посідав театр ім.М.Л.Кропивницького. Він став одним із продовжувачів і пропагандистів високого класичного мистецтва корифеїв.

Спогади про майстрів середнього покоління акторів театру також займають одну із незабутніх сторінок історії театру.

Виховані на кращих зразках класичної драматургії, неперевершеної творчої діяльності плеяди акторів професіонального театру, вони вневнено продовжували свої традиції. Під впливом творчості корифеїв зароджувалися також творчі колективи самодіяльних артистів. Саме завдяки їм не загубився зв'язок з традиціями самобутнього українського театру. Самодіяльні аматорські колективи також користувалися широкою популярністю серед населення міст і сіл.

В даному дослідженні дисертантом наводяться приклади охоплення населення культурним обслуговуванням (в % відношенні), що підкреслює успішну діяльність самодіяльних творчих колективів Єлисаветграда.

Серед професіональних українських театральних труп продовжувачами традицій корифеїв були перш за все творчі колективи, які створювали учні корифеїв. Детальні матеріали про послідовників справи корифеїв висвітлено дисертантом в ~~в~~трьом розділі.

Новим творчим піднесенням характеризуються двадцять років. При активному сприянні гурту подвижників театру, таких як Р.Подольський, В.Шустов, О.Гусев, Л.Балінов, І.Зражевська відбувся творчий вечір в Єлисаветградському театрі після його реконструкції. Ця подія широко висвітлювалася на сторінках часописів, висловлювалася надія на те, що ... "затраченныя устроителями труды послужат началом постоянного театра при городской народной аудитории" ("Голос Юга"). Паралельно створюються нові творчі колективи в містах Новій Празі, Олександрії, Бобринці - культурних центрах Єлисаветградщини, які також продовжували самобутні традиції корифеїв.

Духовним відродженням пройнята і драматургія того часу. Автори наслідують стилістику І.К.Карпенка-Карого, М.Л.Кропивницького, М.Старицького, їхню жанрову особливість.

Театральне життя двадцятих років насичене пошуками та реформаторськими експериментами, часом не зовсім вдалим, проте незважаючи на популярність нових форм і стилів іншими театральними колективами України, Єлисаветградський театр залишався відданий традиціям театру корифеїв. Про ряд проблем, пов'язаних із перейменуванням театру, йдеться в даному розділі.

В 30-40 роки створюються робітничо-колгоспні театри в містах Новоукраїні, Златополі, Кам'янці, Олександрії. Лише в 1940 році на честь 100-річчя від дня народження М.Л.Кропивницького Кіровоградському обласному музично-драматичному театру було присвоєно ім'я корифея.

В додатку до дисертації подано копії наказів та постанов, які підтверджують цю визначну подію. Театр, незважаючи на ідеологічні впливи, гідно долав різноманітні перепони, пам'ятаючи про своє покликання зберігати і продовжувати традиції корифеїв, сприяти розквіту української національної культури.

Являє унікальну картину зведених репертуар за період з 1920-1940 роки, який наочно показує розвиток українського театрального мистецтва.

Цьому завдячуємо акторам театру ім.М.Л.Кропивницького, таким як Байкова, Чечень, Гольдштейн, Павленко, Савицький, Сугерей, Дибовська та інші. Особливим успіхом користувалася талановита актриса Лідія Тимош. До її творчого доробку увійшли ролі з репертуару славетних корифеїв. Висока оцінка її творчості є свідченням сценічної майстерності. Вона гідно зберігала і пропагувала традиції Марії Заньковецької, Л.Ліницької - справжніх неперевершених майстрів театрального мистецтва. В кожній своїй ролі Л.Тимош намагалася розкрити серцевину, знаходити в образі нове й досі не розкрите. Про її творчий шлях, пошуки та кропітку працю, почесне звання висвітлюється в дисертації.

Однією із яскравих сторінок історії театру ім. М.Л.Кропивницького була і продовжує бути спрямована творча діяльність - торувати стежку, прокладену корифеями.

Темою окремого дослідження може бути розгляд творчого шляху кожного з режисерів театру. Всі періоди діяльності театру насичені фактичними матеріалами, які проникнуті любов'ю і повагою до багатой скарбниці театральної спадщини корифеїв та їх послідовників, подвижників української культури. Звертається увага також і на сучасний репертуар, в якому провідне місце відведено класичним творам.

Велику плеяду талановитих акторів виховав театр корифеїв. Носіями славних традицій були заслужені діячі мистецтв М.Донець, І.Казнадій, С.Мартінова, А.Любенко, В.Зіноватний та інші.

Висновки.

Наукова робота є спробою комплексного аналітичного дослідження театральної культури України другої половини ХІХ- другої половини ХХ століття з метою виявлення організаційно-творчих форм і методів діяльності театральних труп і творчих об'єднань; простежити шлях зародження, становлення і розвитку професіонального театрального мистецтва, засновниками якого були М.Кропивницький, М.Садовський, І.Карпенко-Карий, П.Саксаганський, М.Заньковецька; узагальнити набутий досвід, підсумувати досягнення, визначити головні чинники успішної фінансово-економічної діяльності театру корифеїв. В дисертаційному дослідженні висвітлено творчість сучасного українського музично-драматичного театру імені М.Л.Кропивницького.

Вивчення багатой спадщини корифеїв українського театру дало змогу віднайти ще багато нерозкритих сторін їх багатогранної діяльності, спрямованої на вдосконалення просвітницького, культурного і духовного збагачення українського народу, моральних та естетичних уявлень і світосприйняття.

Завдяки величезному внеску в розвиток театральної справи яскравішим стало уявлення про історичну добу, конкретнішими бачуться принципи, якими керувалися в своїй діяльності корифеї українського театру, незважаючи на

перепони та складні соціально-політичні процеси, спрямовані на денаціоналізацію вітчизняної культури.

В контексті розглянутої проблеми проведена типологічна паралель, яка дала можливість зіставлення методів організаційно-творчої діяльності, вдосконалення організаційних форм, заходів по реорганізації театральної справи.

В дисертаційному дослідженні значну увагу приділено культурно-освітній діяльності діячів українського театру, що обумовило рівень організації масового дозвілля, художньо-естетичного виховання глядачів різних вікових категорій.

Справа, якій присвятили своє творче життя корифеї українського театру, варте наслідування нашими сучасниками. Тому основним напрямком організаційно-творчої діяльності театру були і залишаються продовження справи корифеїв, використання їхнього багатого досвіду, який підніс українське театральне мистецтво на високий професіональний рівень світового значення.

У висновках дисертації підведені підсумки дослідження, дана оцінка творчим та організаційним добробкам, викладених в попередніх розділах. Зроблено спробу переосмислення суб'єктивних понять "периферійного театру", завдяки вперше висвітленому документальному матеріалу подано реальну картину переваг і значимості самобутнього творчого організму на сучасному етапі.

Основні положення дисертації викладено в наступних наукових публікаціях:

1. Класична драматургія та її сценічне втілення. / Незабутні сторінки історії українського театру / 36. наукових праць. м. Одеса 1990р. 0,3 д.а.
2. Пошуки і експеримент театру корифеїв. / 36. Наука. Філософія. Культура.- Дрогобич 1990р. 0,5 д.а.
3. Незабутні сторінки історії українського театру / Анотації, - Збірник наукових праць Кіровоградського педагогічного інституту.- 1992.- 03 д.а.
4. До проблеми розвитку української національної культури / 36. Українська культура - в художніх образах / Кіровоград.- Товариство охорони пам'яток історії та культури.- 1992р.- 0,3 д.а.
5. Традиції і сучасність. (історичний нарис про творчість театру корифеїв), (Брошура).- Кіровоград.- Обласне управління культури.- 1992.- 2,9 д.а.
6. Феномен театру корифеїв / Проблеми менеджменту.- 36[наукових праць -К.- КДУКМ, 1998.- 0,7 д.а.
7. Організаційно-творчі принципи становлення українського театру корифеїв / Сучасні проблеми дозвільної діяльності / 36. наукових праць.-К.: КДУКМ, 1998.- 1 д.а.

Анотація

Соколовська К.М. "Традиції українського національного театру другої половини XIX-другої половини XX століття в соціально-культурному контексті".

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук по спеціальності 17.00.01-теорія та історія культури, Київський державний університет культури і мистецтв, Київ, 1998 р.

Дисертацією є рукопис. За темою дисертації опубліковані 7 наукових публікацій. Дисертація Соколовської К.М.- підсумок ґрунтовних досліджень. Робота являє наукову і практичну цінність, дає можливість глибше простежити етапи розвитку українського театрального мистецтва на основі всебічного аналізу документальних та архівних джерел.

В дисертації відтворені форми і методи організаційно-творчої діяльності театру корифеїв, втілення яких в сучасній театральній справі сприятиме широкому залученню творчої інтелегенції до вивчення і використання позитивного досвіду в сучасній театральній культурі.

Ключові слова: Історія культури, український театр, становлення і розвиток, організаційно-творчі проблеми, традиції і сучасність.

Аннотация

Соколовская К.М.

"Традиции украинского национального театра второй половины XIX-второй половины XX века в социально-культурном контексте"

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 17.00.01 - теория и история культуры, Киевский университет культуры и искусств, Киев, 1998.

Диссертацией является рукопись. По теме диссертации опубликованы семь научных статей.

Диссертация Соколовской К.М. результат многолетних глубоких изысканий. Работа представляет научный и практический интерес, дает возможность глубже проследить этапы развития театрального искусства на основе всестороннего анализа документов и архивных материалов.

В диссертации отражены формы и методы организационно-творческой деятельности театра корифеев, внедрение которых в современном театральном деле будет способствовать широкому привлечению творческих работников к их изучению и применению положительного опыта в современной театральной культуре.

Ключевые слова: история культуры, украинский театр, становление и развитие, организационно-творческие проблемы, традиции и современность.

Annotation

Sokolowska K.M "Traditions of Ukrainian national theater of second half XIX- XX centuries in a welfare context".

Present thesis is manuscript.

7 scientific articles are published related to the topic of present thesis.

Thesis of Sokolovska K.M., which is devoted to the research of the creative-organizational problems of the formation of the Ukrainian theater is very actual and topical. One can see from the summary that the author of the thesis has determined precisely aims, tasks, and worked out integrated structure of research, deeply investigated sources, archival materials.

The scientific novelty of the thesis contained in following: the compound process of organization of the theater activity by luminaries of professional theater in Ukraine is examined in complex, and their activities scientifically unite in system of researches and experiments. The comprehension of the author of the most important problems of the theme occurs to be new, she leads in scientific turn a wide need of archival materials.

The merit of the thesis also in such points: there exposed difficulties and shortages in scrutiny of problems in domestic theater culture, there introduced concrete recommendations how to improve theater activities, how to preserve traditions of the theater of luminaries in modern Ukrainian theater culture.

Key words: History culture, Ukrainian theater, formation, development, creative-organisational problems, traditional and modernity.